

Анекдоти, пов'язані з воєнними подіями, зазвичай відносять до історичних (оскільки вони актуалізуються в конкретний історичний період) або ж політичних (і не лише тому, що війна – це “гра політиків”, а й через те, що в них простежуються національно-патріотичні мотиви). Однак, на нашу думку, вони заслуговують на свою конкретну нішу в усній творчості, тому, мабуть, доцільно ввести термін “мілітарний анекдот”. Як ми вже зазначали, анекдот є найпопулярнішим фольклорним жанром на війні. Однак, завдяки новим форматам розповсюдження інформації нині достатньо поширеними, особливо в позавоєнному середовищі, є меми, анімовані карикатури тощо (раніше – листівки). Вони мають викривальний характер, відзначаються особливою дотепністю, креативністю і влучністю. Серед персонажів, які найчастіше висміюються, фігурують Сталін, Гітлер, Путін та ін. До усної традиції побутування, як бачимо, додається усно-візуальна. Сміхові елементи зустрічаються й в інших жанрах воєнного фольклору, зокрема піснях. Прикладом є популярна в зоні АТО повстанська пісня “Поховали москаля край дороги”.

Мілітарний фольклор передає сенс і досвід життя в умовах воєнних дій, є одним із ефективних засобів конструювання поведінки індивідууму/спільноти в екстремальних ситуаціях. У ньому чітко відстежується спадкоємність і тяглість сформованих раніше традицій. Присутність у такому фольклорі сміхових елементів дозволяє зменшити стрес, перебороти страх, принизити ворога та, принаймні символічно, вбити його. Націю, яка жартує, сміється над агресором, здолати не можна.

Література

1. Кирчів Р. Етюди до студій над українським народним анекдотом / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 268 с.
2. Кімакович І. Український фольклорний анекдот як гуманітарна цінність та гуманістичний ідеал: перспективи вивчення / Ірина Кімакович // Народознавчі зошити. – 2010. – № 1–2. – С. 273–280. – Рец. на кн.: Кирчів Роман Етюди до студій над українським народним анекдотом / Роман Кирчів. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. – 268 с.
3. Корнев А.Ю. Сміх та війна: з історії української «сміхової культури» / А.Ю. Корнев // Мистецтво в міждисциплінарних дослідженнях. – 2014. – № 4. – С. 120–124.
4. Марін Андрій. Сміх – не гріх. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://h.ua/story/55543> – (дата звернення: 15.05.2017). – Назва з екрана
5. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) / В.Я. Пропп. – М., 2007. – 256 с.

Зелік О.А.,

старший викладач кафедри журналістики,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ТЕАТРАЛЬНИЙ ФЕЙЛЕТОН ОЛЕГА ВЕРГЕЛІСА : ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Олег Вергеліс – сучасний український театрознавець і театральний журналіст, редактор відділу культури часопису «Дзеркало тижня», заслужений журналіст України. Публікації автора про кіно і театр з'являються у багатьох періодичних виданнях («Дзеркало тижня», «Профіль», «Український театр», «Українська культура», «Культура і життя» та ін.). Фейлетони не належать до центральних жанрів творчої практики журналіста (частіше зустрічаємо огляди, статті, нариси), але вони завжди привертають увагу широкої аудиторії і мають суспільний розголос. Тексти Вергеліса написані легко і дотепно, вони насичені інтертекстами, асоціаціями, алегоріями, автор залучає широкий культурний і мистецький контексти.

Дослідники відзначають запитаність аудиторією сатиричного дискурсу, адже він відзначається ненав'язливістю, здатністю проникати у різні сфери суспільного життя. Одним із

найпопулярніших сатиричних жанрів у публіцистиці є фейлетон. Е. Журбина відзначала, що серед інших жанрів журналістики фейлетон вирізняється «тісним зв'язком з життям, оперативністю і швидкістю виховного впливу» [3, 58].

Володимир Здоровега пропонує таке визначення: «фейлетон – (від франц. *feuilleton* – аркуш) – прийнято визначати як сатиричний, художньо-публіцистичний, малої форми твір, у якому висміюються негативні явища соціально-політичного життя, повсякденного побуту, стосунків між людьми» [2, 249], Микита Кім відзначає, що предметом відображення у фейлетоні є суперечливе, парадоксальне, невідповідне соціальній дійсності; цільова функція – висміювання чи заперечення негативного соціального явища за допомогою гумору, іронії, сарказму, а метод роботи з інформацією – комічне перебільшення, сатиричне загострення ситуації [4, 23].

У «Лексиконі загального і порівняльного літературознавства» відзначається, що німецька традиція орієнтує фейлетон передовсім на культуру та мистецтво, на жаль, сучасна українська культурна журналістика не надто часто звертається до цього жанру.

Театральний фейлетон відзначається актуальністю, іронічністю, тематично охоплює дві проблеми – театральну та соціально-політичну; естетична оцінка поступається соціо-етичній. Означений жанр уже ставав предметом окремих розвідок, так Альбіна Овчиннікова досліджувала фейлетон у контексті театральної критики Одеси, Косаняк Наталія – Львова; Ганна Сіроткіна – у творчій практиці Ільфа і Петрова, Телятник Марина – Леоніда Андреева та ін.. Проте сучасний театральний фейлетон не був предметом особливих розвідок.

«Спочатку важливою була тільки фейлетонна, легка форма, але з часом він став більш пов'язаний з конкретними прізвищами, він став суб'єктивним висловлюванням, вільним від пресових обов'язків, тобто від точного відображення дійсності, інформування тощо. Досить швидко почали запрошувати писати фейлетони людей з-поза газет. Бо важливим стало прізвище», – відзначає Зігфрід Вайшенберг [1, 229]. У такому контексті звернення найбільш авторитетного сучасного театального критика до фейлетонної форми є цілком умотивованим, адже «суспільство потребує публіцистичної інстанції, яка б виступала не суддею, а експертом його символічних життєвих проявів, і яка б не виносила категоричних вироків, а формулювала б чіткі аргументи щодо того, чому слід відрізнити велич від посередності або якості від шарлатанства» [1, 233].

Фейлетон має гострий, динамічний сюжет, стиль фейлетону зазвичай дотепний, жартівливий: (*«Саме в "Хрещатику", тепер офіційно визнаному "хворим" (тобто таким, що потребує лікування або вбивства) зависли десятки тисяч театральних гривень. Які копійку до копійки збирали театри на постановки, ремонти. Навіть на резинки для штанів, щоб ті не впали в кризовий час»*).

Олег Вергеліс ніколи не говорить про театр як спостерігач, він – учасник процесу, тому сприймається як персонаж, що іронічно представляє ситуацію. Він творить, грає, комунікує, дає оцінку всьому, що відбувається в театрі та навколо театру. Анна Степанова вважає, що у такий спосіб «критик грає свій власний спектакль для театру» [5]. (*«Саме цей "публіцистичний" жанр — колективний одобрямс і колективний донос, — здавалося б, прямо зобов'язаний був здохнути дуже давно. Проте жанр виявився живучим і бадьорим»*).

Фейлетони Олега Вергеліса – це завжди провокація, яка почасти змушує відмовлятися від своїх уподобань, авторитетів, змушує збентежитися і задуматися (*«З чого починається батьківщина, питаєте? Не з картинки у твоєму "Букварі". А із суми прописом у контракті на вигідний комусь "сценарій"»*) або *«безцінні справи кояться в нашому господарстві звань-регалій. Двадцять років поспіль їх лають і скидають з п'єдесталів. Від них відхрещуються або обзивають пережитком сталінської епохи. А тільки-но в Україні якесь свято державної ваги, то, наче діти в школу, біжать назустріч цяцькам. З портфелями, з букетами, з конвертами – по "значок"»*).

Фейлетони про театр часто потребують додаткової інформації, щоб увести читачів у контекст, але Вергеліс зазвичай пропонує несподіваний ракурс бачення, і, відповідно, нестандартний варіант

виходу із ситуації («Спочатку, очевидно, все-таки треба оголосити хоча б мораторій – на атракціони небаченої щедрості. Хай відпочинуть уже нагороджені. І хай підростуть потенційні. Адже практично й не залишилося в нас живих-здорових великих артистів, кому заслужено не дісталося б якесь звання. На мій смак, останнім у часі "народним" має стати артист Станіслав Боклан. І тому що талановитий, і тому що народно зіграв сліпого, який бачить краще за деяких зрячих»).

Для фейлетону характерна оцінність. Оцінка як правило негативна – це важливий елемент сугестивної інтенції автора. («На тему чистоти й непорочності присудження державних звань в Україні давно годилося б настругати дисертацію на основі попередніх публіцистичних нотаток. Потім радісно захистити її. Наприклад, у М.Поплавського (теж "народного" артиста України»).

Театральний фейлетон традиційно містить логічне узагальнення, містить у собі мораль, що була подана прямо чи приховано, але неодмінно впливала з твору. («Тут-таки мені й згадався епізод сценариста Будимира Метальникова з фільму "Проста історія". Коли Нонна Мордюкова каже сумнівному героєві Ульянова: "Хороший ти мужик, та не орел!". Так і ми скажемо улюбленцеві "верхів": "Хороший ти актор, мсьє Депардьє. А от людина..."»).

Проаналізувавши театральні фейлетони Олега Вергеліса, вважаємо, що ідентифікаційними маркерами жанру є: асоціативний спосіб розкриття поставленої проблеми, інтертекстуальність, залучення широких культурних контекстів, конкретизація об'єкту висміювання, оцінність, наявність сміхової модальності (гумор, сатира, іронія).

Література

1. Вайшенберг З. Журналістика та медіа: довідник / Зігфريد Вайшенберг, Ганс Й. Кляйнштойбер, Бернгард Пьорксен; пер. з нім. П. Демешко та К. Макєєв. – К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2011. – 529 с.
2. Здоровега В.Й. Теорія і методика журналістської творчості. Підручник. – Львів : ПАІС, 2008. – 276 с.
3. Журбина Е. . Теория и практика художественно-публицистических жанров : Очерк. Фельетон / Е.И. Журбина. – Москва : Мысль, 1969. – 400 с.
4. Ким М.Н. Жанры современной журналистики / М.Н. Ким. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2004 . – 335 с.
5. Степанова А. Играем обсуждение [Електронний ресурс] / Анна Степанова // Петербургский театральный журнал. – 2015. – № 1 (79). – Режим доступу: <http://ptj.spb.ru/archive/79/memory-of-profession-79/kritika-teatra-ili-teatr-kritikov/>.

Землянська А.В.,

кандидат філологічних наук,

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТВІР О. ІРВАНЦЯ “ХАРКІВ 1938” ЯК ПАРОДІЯ НА ШПИГУНСЬКИЙ РОМАН

Новий твір О. Ірванця став яскравою подією в літературному житті України. “Книга-вибух”, роман “Харків 1938”, – епатажний за своєю суттю, зокрема й тому, що подає оригінальну версію історичних подій в Україні, розвінчує авторитети й пародіює культурні надбання, карнавалізує історію і сучасність та стирає їх часові і просторові координати, що вибивається поза межі й канони будь-якого окремо взятого жанру.

Не випадково рецензенти і критики твору розійшлися у поглядах на жанрові характеристики цього художнього тексту. Так, його визначають як альтернативну історію (Ю. Макаров, О. Українець), роман-памфлет (Г. Улюра), роман-кросворд (Т. Петренко), буфонада й бурлеск (в